

DAY HỌC VỀ ĐỊA ĐIỂM XẢY RA SỰ KIỆN LỊCH SỬ TRONG BỘ MÔN LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG PHỔ THÔNG

○ ThS. NGUYỄN ĐỨC CƯƠNG*

Trong các loại biểu tượng (BT), BT về địa điểm xảy ra sự kiện (SK) có vị trí, ý nghĩa quan trọng; giúp học sinh (HS) hiểu đúng lịch sử (LS), thấy được mối quan hệ giữa sự kiện lịch sử (SKLS) với điều kiện tự nhiên, xã hội, con người... Một SK, hiện tượng LS nào đó bao giờ cũng diễn ra tại một địa điểm, không gian nhất định.

Việc tạo BT về địa điểm, nơi xảy ra SKLS trong dạy học lịch sử (DHLS) ở các trường phổ thông hiện nay vẫn còn nhiều hạn chế; HS thường nhầm lẫn địa điểm của các SK, hiện tượng LS, hoặc chỉ biết tên địa danh nơi xảy ra SK mà không hiểu được mối quan hệ giữa địa danh và SK... Hơn nữa, giáo viên (GV) cũng khai thác chưa hiệu quả nguồn kiến thức phong phú, đa dạng này vào phục vụ DHLS. Dạy những SKLS nhưng GV chưa xác định rõ được không gian LS, địa điểm của SKLS đó ở đâu; hay xác định không gian, địa điểm, địa danh trên bản đồ còn mơ hồ... Dẫn đến việc, nội dung BT HS thu được còn nghèo nàn, đơn điệu, thiếu và chưa đáp ứng được yêu cầu đòi hỏi của chương trình. Đó cũng là nguyên nhân khiến HS ít ham thích học bộ môn LS, làm cho chất lượng giáo dục bộ môn LS ở trường phổ thông chưa được như mong đợi.

Để nâng cao hiệu quả của việc dạy và học về địa điểm xảy ra SK góp phần nâng cao chất lượng bài học LS ở trường phổ thông, theo chúng tôi, GV cần quan tâm tâm một số vấn đề sau:

1. Phân loại địa điểm theo ý nghĩa của SKLS và khả năng nhận thức của HS

1) *Địa điểm LS HS cần biết* (SK xảy ra ở đâu). HS phải nghiên cứu không chỉ ở địa điểm xảy ra SK mà cần biết nội dung SK. Ví dụ, Hiệp định Paris năm 1972 về việc lập lại hòa bình ở Việt Nam: Địa điểm diễn ra ở Paris thủ đô của nước Pháp (địa điểm HS chỉ cần biết), nhưng nội dung cần hiểu và nắm vững chính là bối cảnh Hội nghị, nội dung của Hội nghị (những điều khoản của Hiệp định) có ảnh hưởng, tác động

như thế nào đối với sự phát triển của LS Việt Nam nói riêng và 3 nước Đông Dương nói chung.

2) *Địa điểm LS HS phải hiểu* (nơi chốn cụ thể xảy ra một sự việc nào đó). Trong quá trình nghiên cứu và DHLS, nếu không xác định được địa điểm của SK, thì SK đó quá mơ hồ. Bởi tách SK ra khỏi địa điểm - bối cảnh nơi xảy ra SK thì không thể nắm được bản chất, ý nghĩa của SK. Ví dụ: Pháp thất bại trên chiến trường Việt Nam khác hẳn với sự thất bại của Pháp ở chiến trường châu Âu trong Chiến tranh thế giới thứ II. Tuy nhiên, tùy thuộc vào mục tiêu của từng bài, từng SK và khả năng nhận thức của HS để xác định kiến thức về địa điểm của SK đó cần biết hay nhớ, hiểu hay nhớ khái niệm...

3) *Địa điểm LS HS phải hiểu và vận dụng*: Ví dụ, khi nhắc tới địa điểm lòng chảo Điện Biên Phủ (ĐBP), phải hiểu vị trí địa lí, khí hậu, địa hình, môi trường tâm lí-xã hội-con người, điều kiện kinh tế-xã hội... Bởi nếu không nhớ, hiểu, thì không thể vận dụng vào hiểu được vì sao cả ta và Pháp đều chọn ĐBP làm điểm quyết chiến chiến lược; không thể hiểu được tài nghệ lãnh đạo của Chủ tịch Hồ Chí Minh và tài thao lược quân sự của Đại tướng Võ Nguyên Giáp; cũng không thấy hết được nguyên nhân thắng lợi của ta, hay thất bại của Pháp và Mĩ; cùng đó là ý nghĩa LS của chiến thắng ĐBP đối với nhân dân ta và thế giới. Ngoài ra, HS phải nhớ nhiều (cùng một lúc phải nhớ nhiều địa điểm), bởi chiến trường ĐBP thuộc lòng chảo Điện Biên, có nhiều địa điểm quan trọng gắn với SKLS - những mốc LS quan trọng đánh dấu sự thắng lợi của quân và dân ta trên mặt trận Điện Biên.

Căn cứ vào ý nghĩa địa điểm của SK, mức độ yêu cầu về nhận thức của các cấp, bậc học GV xác định mục đích yêu cầu cần đạt khi dạy kiến thức về địa điểm của SK trong DHLS; xác định được mức độ kiến thức về địa điểm của SK; chọn lựa kiến thức và các hình thức, biện pháp sư phạm

* Trường Đại học sư phạm - Đại học Huế

phù hợp để tiến hành bài giảng đạt được mục đích, yêu cầu đề ra.

2. Những yêu cầu đối với việc tạo BT về địa điểm của SKLS trong DHLS

1) *Căn cứ vào đặc điểm hoạt động nhận thức của HS.* Ở HS THPT, khả năng khái quát, trình độ tư duy logic phát triển, các thao tác tư duy ngày càng hoàn thiện, bước đầu đã hình thành «lập trường bên trong» trong hoạt động nhận thức. Vì vậy, việc tạo BT nói chung, tạo BT địa điểm của SKLS nói riêng đòi hỏi phải chú ý «sử dụng các PPDH mới mang tính chất nghiên cứu nhằm tăng cường yếu tố tự lập trong học tập» (1). Qua đó sẽ «bồi dưỡng cho HS năng lực tư duy sáng tạo, năng lực giải quyết vấn đề» (2).

2) *Tuân thủ lí luận nhận thức khoa học Mácxít - Lêninnít «từ trực quan sinh động đến tư duy trừu tượng, từ tư duy trừu tượng đến thực tiễn»* (3). Nguyên tắc này đòi hỏi:

- Trong DHLS, không cần thiết phải dựng lại bức tranh LS quá khứ với mọi chi tiết của đời sống hiện thực đã qua, nhưng với một vài SK cơ bản điển hình, GV và HS dựng lại hình ảnh quá khứ, đúng như nó đã tồn tại và trên cơ sở ấy nêu được bản chất của nó. Vì vậy, việc tạo BTLS nói chung và BT địa điểm của SKLS nói riêng phải chọn những SK cơ bản nhất để cung cấp cho HS những BT điển hình. Nhưng cần tránh tình trạng trình bày SK la liệt, nhồi nhét, tạo các BTLS nói chung và BT về địa điểm của SK nói riêng không điển hình.

- Trên cơ sở những SK đó tạo BT cụ thể, rút ra kết luận khái quát, phản ánh đúng bản chất SK.

3) *Các biện pháp tạo BT về địa điểm xảy ra SK* phải được tiến hành trong quá trình DHLS, không tách khỏi các biện pháp sư phạm trong bài giảng. Việc tạo BT vừa mang tính độc lập, vừa có mối liên hệ với kiến thức khác của con đường hình thành kiến thức LS. Nhận thức LS của HS phải đi từ SK, đến tạo BT, hình thành khái niệm, rút ra quy luật, bài học LS và vận dụng kiến thức đã học vào thực tiễn cuộc sống. Trong DHLS, không có thời gian riêng cho việc tạo BT, vì thế không có biện pháp sư phạm dành riêng cho việc tạo BT, mà thông qua tiến trình bài học, GV sử dụng các biện pháp sư phạm giúp HS lĩnh hội kiến thức, qua đó tạo được BTLS, hình thành khái niệm...

4) *GV và HS phải nhận thức đúng vai trò, vị trí của việc tạo BT nói chung, BT về địa điểm của SKLS nói riêng trong quá trình hình thành tri*

thức LS cho HS. Trong đổi mới PPDH LS hiện nay, cần chú trọng đến việc tạo BT một cách khoa học, không chỉ giúp HS hiểu được bản chất của SK, hiện tượng LS, góp phần thực hiện nguyên tắc «vừa sức» chống lại căn bệnh «nhồi nhét», «quá tải» hay quá sơ lược đang phổ biến trong quá trình DHLS hiện nay.

5) *Khi tạo BT về địa điểm của SKLS phải xác định được mức độ kiến thức* phù hợp với khả năng nhận thức của HS, mục tiêu của bài học, mỗi cấp học, lớp học. Cấu tạo chương trình SGK bộ môn LS theo nguyên tắc «Đồng tâm kết hợp với đường thẳng» nên có nhiều kiến thức đã được học ở cấp THCS lại được học tiếp ở THPT. Vì vậy, GV phải xác định được mức độ yêu cầu của từng cấp học; căn cứ vào đặc điểm tâm lí lứa tuổi và khả năng nhận thức của HS để xác định mức độ kiến thức về địa điểm của SK để tạo BT cho phù hợp.

6) *Việc tạo BT phải tuân thủ nguyên tắc DH*, sử dụng đa dạng, hợp lí các hình thức DH với PPDH và phương tiện DH khác nhau. Tùy nội dung bài học, yêu cầu nhận thức mà sử dụng các nguyên tắc, PPDH, phương tiện DH, hình thức DH linh hoạt, đạt hiệu quả cao, như: tổ chức cho HS trao đổi, đàm thoại, DH nêu vấn đề, thực hiện phương pháp liên môn... Trong đó, DH nêu vấn đề và giải quyết vấn đề phải được chú ý sử dụng triệt để, vì nó giúp phát huy được tính tích cực của HS.

7) *Chú ý đến mục đích giáo dục tư tưởng tình cảm và phát triển nhân cách cho HS* trong quá trình tạo BT địa điểm của SKLS. Nghiên cứu các SK phản ánh hoạt động của con người với điều kiện tự nhiên là sự kết hợp đồng thời cả ba yếu tố: - SK khách quan (chân lí); - Kết luận khoa học về SK (quá trình phản ánh hiện thực khách quan đúng như nó tồn tại); - Giải thích SK nhằm mục đích giáo dục lí tưởng niềm tin, định hướng động cơ hành động. Nắm vững ba yếu tố trên là góp phần vào việc giải quyết mối quan hệ giữa tài liệu - SK với khái quát - lí luận, giữa hệ tư tưởng và tính khoa học của việc nghiên cứu, học tập.

8) *Tạo BT về địa điểm của SK theo hướng phát huy tính tích cực của HS.* Việc tạo BT nói chung, BT về địa điểm của SK đòi hỏi GV phải khơi dậy những vấn đề nảy sinh từ chính nhu cầu nhận thức của HS. Đây chính là quá trình HS chủ động khám phá, tìm cái mới trong quá trình học tập của mình, dưới sự hướng dẫn của GV (DH theo hướng đặt vấn đề và cùng giải quyết vấn đề).

3. Biện pháp sư phạm để tạo BT địa điểm của SK trong DHLS ở trường phổ thông

1) *Sử dụng đồ dùng trực quan kết hợp với phương pháp thuyết trình* (tường thuật, miêu tả, nêu đặc điểm...). Nhờ phối hợp đồng bộ phương pháp dùng lời với sử dụng đồ dùng trực quan mà GV huy động tối đa khả năng làm việc của HS như óc phân tích, so sánh, tổng hợp...

Muốn gắn liền địa điểm của các SK với những đặc điểm của địa điểm, trong DH nhất thiết phải sử dụng các loại bản đồ, kết hợp với mô tả hoàn cảnh địa lí của SK, hiện tượng LS. GV có thể không trình bày tất cả nội dung trong SGK mà nên hướng dẫn HS nhận biết các SK qua việc quan sát bản đồ (trong SGK hoặc bản đồ treo tường). GV có thể đặt ra cho HS những câu hỏi mà chỉ có thể "đọc" bản đồ mới trả lời được.

2) *Sử dụng câu hỏi, bài tập tổ chức cho HS làm việc theo hướng phát huy tính tích cực.*

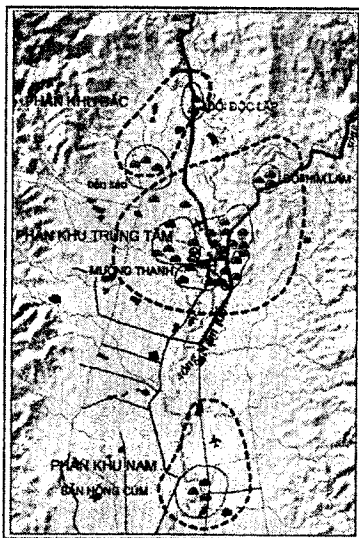
Ví dụ, khi dạy Bài 23, mục II: «Cuộc tiến công chiến lược Đông Xuân 1953-1954 và chiến dịch ĐBP» (Lịch sử 12) GV có thể xây dựng câu hỏi nhận thức và hệ thống câu hỏi gợi mở sau:

- Câu hỏi nhận thức: Vì sao cả ta và Pháp đều chọn ĐBP làm điểm quyết chiến chiến lược?

- Câu hỏi gợi mở: + Vị trí chiến lược của ĐBP như thế nào?; + Thực dân Pháp đoán đánh nhau ở ĐBP chúng sẽ thắng hay bại?; + Đảng và Chính phủ ta phán đoán đánh nhau ở ĐBP ta sẽ thắng hay bại?; + Để đạt được mục tiêu phán đoán trên, cả ta và địch đã chuẩn bị cho chiến dịch ĐBP như thế nào?...

3) *Sử dụng nguồn tài liệu địa danh để tạo BT về địa điểm*

của SK. Chẳng hạn, khi dạy Bài 18, mục IV: Chiến dịch Việt Bắc Thu - Đông năm 1947... (Lịch sử 12), GV sử dụng lược đồ chiến dịch Việt Bắc Thu - Đông năm 1947, kết hợp với nguồn tài liệu địa danh Đoàn Hùng đề cập đến chiến thắng sông Lô ngày 24/10/1947.

Lược đồ Điện Biên Phủ

4) *Nêu đặc điểm về địa điểm của SK.* Chẳng hạn, khi dạy về chiến dịch ĐBP, GV cần nêu rõ đặc điểm về địa điểm ĐBP thông qua lược đồ ĐBP.

5) *Ứng dụng công nghệ thông tin phát huy tính tích cực của HS* trong việc tạo BT về địa điểm của SKLS. DHLS với sự hỗ trợ của công nghệ thông tin giúp GV có thể thực hiện bài giảng điện tử với đầy đủ kênh chữ, kênh hình, âm thanh... qua đó, HS không chỉ rèn luyện các khả năng đọc, nghe, viết nói mà còn quan sát và cảm nhận được các SK. Các ứng dụng của công nghệ thông tin là phương tiện hỗ trợ đắc lực việc thực hiện giáo án nhằm làm bài học đạt hiệu quả cao, đồng thời giúp GV tiết kiệm được nhiều thời gian trong việc xây dựng các đồ dùng trực quan quy ước. Từ đó, giúp HS khắc sâu kiến thức trọng tâm và có thể hệ thống, khái quát tốt nội dung bài học.

***

Để tạo BT về địa điểm của SK trong DHLS, ngoài việc phải tuân thủ những nguyên tắc trong DHLS, GV cần vận dụng nhuần nhuyễn, linh hoạt các hình thức tổ chức DH và PPDH, cùng sự hỗ trợ của các phương tiện hiện đại mới có thể đạt được mục đích yêu cầu của bài học, góp phần nâng cao chất lượng DHLS, đáp ứng mục tiêu giáo dục trong thời kì CNH, HĐH đất nước. □

(1) Phạm Minh Hạc - Lê Khanh - Trần Trọng Thủy. Tâm lí học, tập 1. NXB Giáo dục, H. 1992.

(2) Đảng Cộng sản Việt Nam. Nghị quyết Hội nghị lần thứ tư Ban chấp hành Trung ương Đảng khóa VII về "Tiếp tục đổi mới sự nghiệp giáo dục và đào tạo". NXB Sự thật, H.1993

(3) V.I Lenin. Toàn tập, tập 29. NXB Tiến bộ, M 1981.

Tài liệu tham khảo

1. Phan Ngọc Liên (chủ biên) - Trịnh Đình Tùng - Nguyễn Thị Côi. Phương pháp dạy học Lịch sử, tập 1, 2. NXB Đại học sư phạm, H. 2005.

2. Phan Ngọc Liên (tổng chủ biên) - Vũ Dương Ninh - Trần Bá Đệ (chủ biên). Lịch sử 12. NXB Giáo dục, H. 2009.

SUMMARY

The content of this paper examines locations and significance of creating images on the locations of events in history teaching at high schools, and simultaneously, reflects the realities of the teaching of history at high schools, with its limitations and their causes. The author also presents principles and measures of creating images on the locations of the events to improve the quality of history education at high schools.